

נספחות לפרק חמישי

יחסי החת"ס והמהר"ץ

מכתבו של המהר"ץ אל בעל "חתם סופר" בענין הרבנות בעיר אובן ישן⁸⁸ זלקווא, אור ליום וא"ו, כ"ו שבט, תקצ"ג, לפרט כי ד' דבר טובה לישראל⁸⁹. אל הארז אשר בלבנון, לפני שמש שמו ינון, ה"ה הרב הגאון הגדול, אדונינו תקות משוש זמנינו, הנשר הגדול בעל כנפיים, המפורסם בדורו, על ישראל פארו והדרו, רבים ילכו לאורו, מופת הדור, תפארת ישראל ראש גולת אריאל, מאור הגולה, נר המזרח ואור המערב, הצדיק החסיד ועניו, איש אלקים קדוש יאמר לו, נ"י ע"ה⁹⁰ פה"ח, מוהר"ר משה סופר נ"י, אב"ד ור"מ דק"ק פרעשבורג יע"א.

אוצר החכמה

זה יותר מעשרה שבועות אשר ערכתי מכתב תשובתי שנית, על דברת אדוני נ"י בענין ברכת המצוות⁹¹, וגם שמה הרביתי מלים בעיני הלכות

88. תודתי אמורה להרה"צ ר' יחזקאל שרגא רובין הלבשרשטם מציעשינוב, שהעירני עליו. נדפס גם בספרו של הרי"ד בית הלוי, על ר' צבי הירש חיות, עמ' 80—85.

89. שתי המלים האחרונות, "טובה לישראל" בגימטריא תקצ"ג.

90. רצוני להעיר על טעות סופר שנפלה בספרו של הרי"ד בית הלוי, עמ' 81, שהעתיק את המכתב הזה ופענח את ראשי תבות שבו, ועל המלה "ע"ה" רשם "עמוד האש", ושגגה יצאה מלפניו, כי המובן המקובל הוא "עמוד הימיני", וכל שלשת התארים "נ"י ע"ה פ"ה", לקוחים מדברי תלמידי רבן יוחנן בן זכאי, בתארים את רבם הגדול במסכת ברכות כח ב.

91. כוונתו לתשובת החת"ס באו"ח סי' נד, ושם נזכר חדוש עצום מהמהר"ץ, והחת"ס מגיב על חידוש זה "שפתים ישק". בשו"ת קול אריה או"ח, סימן ה, מביא את דברי המהר"ץ בעלום שמו, ועי' שו"ת זכר יהוסף, ח"א סי' סח, וביחוד במטבע הברכות למהר"ץ, החלק הששי, עטרת צבי, ובהוספות בסוף הספר, עמ' ד.

אשר נאמרו בהם הלכה למשה מסיני⁹² ועד כה לא השיגוני נועם דבריו. ובשבוע הזה בא לידי ענין הלכה למעשה בשוחט אחד שעבר על השבועה, ולא אמרתי בזה קבלו דעתי, וחכיתי לשמוע משפט אדוני נ"י, מה שיגזור אומר בזה⁹³, ואשב ואצפה עדי יבואו דבריו ואענדם לראשי.

אולם עתה באתי לשאול מן אדוני עצה, בענין נכבד אשר הציעו לפני אוהבי וריעי⁹⁴. הנה העיר אובן-ישן⁹⁵ לא רחוקה היא ממשכן כבודו וסרה למשמעת אדוני, יושבת כעת גלמודה⁹⁶, מבלי רב ומורה מנהל העדה, וקורא בצדק, מחזיק בדקי ישראל הנהרסות ירופפו בכל עת מחרצובות רשע אגודות מוטה, אפס מהם איש גודר גדר ועומד בפרץ, להחזיק דתנו על תילה, ומשתדלים מיודעי להנחילני שמה כתר הרבנות.

כי אמנם ת"ל לצרך כלכל בייתי מצילני הוני ורכושי, וגם בירך ה' חילו של אבי הנגיד נ"י, ואני יחיד לאבי נ"י⁹⁷, המספיק אותי ואת כל

92. ועי' תורת נביאים, במאמר תורת נביאים או דברי קבלה, פרק ג"ד ; במבוא לתלמוד למהר"ץ פ"ב, ופרק יד לסיכום כל ההלכות בענין זה.

93. על ענין השו"ב שעבר על שבועתו ענה לו החת"ס בתשובתו (יו"ד, סי' ו, ללא תאריך) וגם על עצם השאלה, בעניינו הפרטי היתה שם תשובה, אלא שהגדולים לא היו רגילים לערב ענייני הלכה וענינים פרטיים. לפי התשובה באו"ח סי' קם ניתן לקבוע שהתשובה (יו"ד סימן ו) נכתבה בין כו שבט (תאריך מכתבנו זה) ובין שבעה לאדר תקצ"ג (תאריך התשובה בסימן קם).

94. עי' בתולדות משפחת ראזענטהאל להרב י"י גרינוואלד, בודפסט תרפ"א, בפרק ד, לטובת רבנו המהר"ץ באובן ישן השתדלו השתדלן ר' שלמה ראזענטהאל מבודפסט ושי"ר. בפרק על רבנות המהר"ץ וכן בפרק על יחסי שי"ר והמהר"ץ הבאתי את התעודות בענין זה.

95. עי' במבוא לספר פארי חכמי מדינתנו, סיגעט תרע"ה, על תולדות רבני אובן ישן. הרב מאובן היה מהלוחמים הנלהבים נגד אח"ר וסייעתו (עי' איגרות סופרים, מכתבים נה-נו). עי' גם תשובות מספר בענין זה בשו"ת חת"ס חלק ששי. רצ"ה חיות, שהזדהה במלחמה זו עם יתר הרבנים, לא היסס איפוא לעשות מאמצים שונים כדי להשיג רבנות זו.

96. מהר"מ מינץ מבראד, אב"ד דאובן ישן, נפטר ביום ו אלול תקצ"א, ולזה נתכוון המהר"ץ שעיר אובן נתייתמה אחרי פטירת רבה הגדול.

97. בכתבי היד, הנמצאים ברשותה של הגברת אסתר חיות מתל אביב, מעובדו של בעלה המנוח ר' שאול חיות, רשום ששתי אחיות היו לו למהר"ץ : אחת היתה נשואה לר' אברהם שלמה הורביץ מווינה (המהר"ץ מזכירו באגרת בקורת ג א בהערה) והשניה למר רחנבלאט בקראקא, עי' לעיל פרק

TABLE 1

גדולה לאלקים מלאה חכמים וסופרים, והקרייז. חשבתי שמה אמצא מרגוע לעמוק ולהרחיב בשדה התלמוד והפוסקים, אכן גם פה לא עשיתי מאומה, ^{אוצר החכמה} טרדות רבות ועול משאת הרבנות כתרוני סבבוני מכל עבר ופנה, לא נתנני עדי בלעי רוקי. לכן יעצוני אוהבי ומכבדי בדברים האלה לאמר: „קום לך העיר אובן ישן, שמה תרעה את צאן קדשים, ובקירוב מקום תמצא מופת דורנו, מר ניהו רבה, ותראה גדלו ותפארתו, הודו והדרו, וחום לבבו, מובטחני ביושר דרכו, כי גם עליך יאציל מחסדו ותהי בכל עת ממבקרי היכלו, תחזה אשר לא האמנת עד כה, התורה והעבודה אחוזים וצמודים יחד במוסרות בל יתקו, אולי תבנה גם אתה ממנו, ותזכה לראות בעיניך את מוריד, כי אשרי עבדיו אשרי אנשיו, אלה העומדים לפניו, ושומעים חכמתו! תדרוך במסלה ההולכת מול בית א-ל להרביץ תורה בישראל, ללמוד ברבים עם בחורי חמד מאחב"י אשר ישתו בצמא תורת א-ל חי. לא כן מדינת פולין, אשר הרב טרוד בכל יום בעסקי הרבנות, וקובע עתים לתורה, ומאמר הירושלמי בסוף ברכות ידוע, כל הקובע עתים לתורה כאילו מפיר את התורה, כי מני אז פסקו תופסי ישיבות בארצנו, לכן בכל עת יתמעטו בעלי תורה, ואם אין גדיים אין תיישים". כדברים האלו דברו האנשים.

ודעתי כי שלמים הם אתי ושוקדים לטובתי, לכן באתי הנה לפני אדוני, אם האמת כדבריהם אשר בעיר אובן ישן לא אהי נטרד מעסקי הזמן ועול הרבנות, ואם בעיר הנ"ל מורגלים להחזיק ישיבות גדולות ומפורסמות, או שקר גסבה ימינם. ואם כנים ואמיתיים דבריהם, ואדוני יודע הדבר כי יבוא אלי תועלת מזה, אבקש מאת אדוני לעזרני בזה! ואל מי עיני ישראל נשואות — רק לכבודו, ובגאון עוזו ישימו הבטחתם. ואם כ"ת יסכים לדבר זה וינענע ראשו לדבריהם, אזי אחר דברי קדשו לא ישיבו, וכמוציא דברו כן יקום.

אקוה כי אם אדוני איננו מכיר אותי, יכול לשאול אודותי. ועל כל זאת אקוה, כי יעשה אדוני למען משפחתי הרמה והנישאה, למען אבותי

קראקא תרס"ג. לפי מכתב „הרואים" (השחר, שנה יא, עמ' 502—504) נתקבל המהר"ץ לזאלקווא לפני פטירת הרא"ז, שכן לדבריו ליוו שני רבותיו, רא"ז ובעל יד המלך, את המהר"ץ לזאלקווא, אך במקום אחר הסברתי שאמנם נתקבל המהר"ץ לפני כן, ואז נסעו עמו רבותיו לשם, כדי לכבדו בפני עם ועדה, אם כי רק אחרי פטירת הרא"ז העתיק המהר"ץ את דירתו לזאלקווא.

הצדיקים והחסידים נוחי נפש הגאון מו"ה חיים יונה תאומים¹⁰⁴, הגאון מו"ה ארון ליב אב"ד דמדינת גאליציען¹⁰⁵, הגאון מו"ה טעביל אב"ד דק' ליסא¹⁰⁶ וינסב עוד למעלה בקדש הקדשים מיוצא חלציו של הגאון רבן של ישראל מו"ה העשיל¹⁰⁷ והגאון הב"ח¹⁰⁸ והש"ך¹⁰⁹, כי אבי

104. המהר"ץ בן ר' מאיר חיות, בן ר' מנחם מאנש חיות, חתן הגביר ר' וואלף בערנשטיין, חתן ר' הירשעלע זבאריזשער, חתן הגאון ר' חיים יונה תאומים, בן ר' יחזקאל יהושע פייבל תאומים, בן בעל קיקיון דיונה ולמעלה בקדש. ועלי להעיר שלא מצאתי מקור מפורש על קשר החיתון בין ר' וואלף בערנשטיין עם בת ר' הירשעלע, אבל לפי השערתי לא יתכן אחרת. כי ר' סנדר מרגליות ור' וואלף בערנשטיין היו גיסים, ור' סנדר הי' חתנו של ר' הירשעלע, ואף פעם לא התחתן באחיות ר' וואלף. ואם נאמר שר' וואלף נשא את אחות ר' סנדר, איני יודע כיצד יתייחס המהר"ץ למשפחת ר' חיים יונה תאומים.

105. בן הפרנס ר' ישכר בעריש, בן הקדוש ר' זאב מסקאליט, חתן ר' יצחק באבד, בן הפרנס ר' ישכר בעריש, בן הרבי ר' העשיל מלובלין וקראקא. ולהלן בח"ב בפרק על יחס המהר"ץ למשפחת הרבי ר' העשיל, שם הוכחתי שהתייחסות המהר"ץ, באזני החתם סופר, אל ר' ארון ליב רב המדינה בגאליציען, מוכיח כי הלעז שהוציאו בשעתו על אשת רב המדינה אין לו שום יסוד, כי אחרת היתה השתיקה כאן יפה מהדבור.

106. הוא בן ר' גתן נטע מהורודנא (ולמעלה בקודש עד המהרש"ל), וגיסו של הפרנס ר' יצחק חיות (הנקרא ר' איציק פעסילס, אבי ר' מנחם מאניש, אבי ר' מאיר אבי המהר"ץ). ועי' קהלת דוד, לרד"א מוויטעבסק, ברלין תרמ"ד, עמ' נח, שם כתב בטעות שר' טעבלי הי' גיסו של ר' מנחם מאנש, ובאמת הי' גיסו של אבי ר' מנחם מאנש, ועי' תולדות אנשי שם לר"ד אפרתי עמ' 34, אות מד, ובהערות ר' יוסף כהן צדק, לספרו של מגיד — שטיינשניידר, על תולדות משפחת גינצבורג.

107. עי' לעיל הערה 105.

108. המהר"ץ בן הגבירה אסתר חנה לבית בערנשטיין, בת רבקה, בת ר' שמואל איטינגא, נכד — מבן או מבת — ר' אריה ליב מבוטשאטש, חתן ר' דוד בן ר' ארי' ליב בעל שאגת אריה וקול שחל, בן ר' שמואל צבי הירץ, בן הב"ח. ועי' להלן, בחלק שני, על יחוס המהר"ץ אל הב"ח.

109. רבי שבתי כהן אבי טויבע (אשת ר' דוד הכתבן-דרוקער מפראג), אם בילא (אשת ר' יצחק באב"ד מברודי), אם שרה (אשת הקדוש ר' זאב מסקאליט), אם ר' ישכר בעריש הפרנס אבי רב המדינה, אבי ר' וואלף

הנגיד הוא בין ונכד להגאון מו"ה מאנש חיות, חתן מאור הגולה הש"ך, וגין ונכד להגאון בעל זרע יצחק, נכד הגאון ר' יצחק חיות, בעל אפי רברבי¹¹⁰, וזכות אבותי הקדושים והטהורים יעמדו לי להנחת מטרת המבוקש אל מחוז החפץ הנרצה להענין הנוכחי.

קנצי למלין, אבקש עוד הפעם, אשר אם יבין כי הדבר נאות לפני, אז עיני נשואות אליו לתומכני שמה בכל האפשר, ולכתב להראשים הקצינים מנהלי העדה דק' אובן ישן, כי לדעתו נכון מאד הדרך הזו לפנייהם, אז יתנו בלי ספק אוזן קשבת לדברי אדוני. ואל מי מקדושים אפנה רק לכבודו, אקוה בגדל צדקתו וחסידותו כי יתן מקום לדברים אלו הנאמרים באמת וממקור לבבי, ואדוני חכם כמלאך אלקים יודע להבחין הדברים וישיבני תשובה על דברי^{לעיל} ואם נכון הדבר הזה בעיניו הטהורים, אזי חיש מהר יכתוב אליהם לדבר על לבם, לגמר הדבר בכי טוב.

ז"ז יתענג על רוב שלום כנפשו ונפש עבדו, המשתחוה מרחוק מול הדרת כבודו, מצפה לתשובתו. צבי הירש חיות חופ"ק והגליל יצ"ו.

(פורסם בירחון „האהל“, אדר תשט"ו)
מגנזי ר' נפתלי פרוידיגער מירושלים)

העתק מכתב החתם סופר למהר"ץ חיות, מיום ב, כז למרחשון, שנת תקצ"ח¹¹¹.

שיל"ת, פרעשבורג נגהי ליום ב, כ"ז מרחשון תקצ"ח לפ"ק. שלום וכל טוב לידידי ורב חביבי הרב הגאון הגדול המופלג בתורה, חריף ובקי בעל פיפיות עומד לתלפיות, כ"ש מהו' צבי הירש נ"י אב"ד ור"מ דק"ק זאלקווי יע"א.

בערנשטיין, חותן ר' מנחם חיות, אבי ר' מאיר חיות, אבי המהר"ץ.
110. המהר"ץ, בן רבי מאיר, בן ר' מנחם מאנש, בן ר' איציק פעסילס, בן רבי מאיר מטיסמניץ, בן ר' יצחק חיות הפרנס, בן רבי אליעזר חיות מפשעווארסק, בן בעל זרע יצחק, בן ר' יעקב חיות, בן ר' מנחם מאנש חיות מווילנא, בן בעל אפי רברבי. מבואר בפרוטרוט להלן בחלק שני בפרק על תולדות משפחת חיות.

111. המהר"ץ, הגיש את ספרו „תורת נביאים" למנחה אל בעל „חתם סופר" והלה ענה לו (בשו"ת חת"ס, או"ח סי' רח) בכמה השגות על דבריו. המהר"ץ חיבר איפוא את „הוספות לספרי", כתשובה על השגות החת"ס,